

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığına

Ankara

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 1953-1962 ve 1965'den bugüne kadar sözleşme ile İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsüne ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde, 1970'den beri de yine Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde sözleşme ile İslâm Dini ve Mezhepleri Tarihi Profesörlüğü görevini yapmakta olan Fas uyruklu Muhammed b. Tavît et-Tancı'nin bu kez Türk tâbiyyetini kazanması dolayısı ile aslı maaşlı Profesörlük kadrosuna geçmesi için 07/03/1973 günü yapılan toplantıda 80 lira aslı maaşlı bir kadro tahsis edilerek adı geçen kürsüye aday seçilen Profesör Tancı'nin dil ve bilim durumunu saptamak üzere seçilen jürimiz 20/03/1973 günü saat 10'da İlahiyat Fakültesi Dekanlık odasında toplandı; başkanlığa oy birliği ile Prof. Dr. Neşet Çağatay'ı seçti.

Yapılan yabancı dil sınavında Prof. M. Tancı'nin Arapçayı pek iyi, İngilizceyi de iyi derecede bildiği tespit edilmiştir.

Adayın hal tercümesi ile yayınladığı eser ve makaleleri aşağıda sunulmuştur:

Muhammed b. Tavît et-Tancı, Fas Krallığının Tetuan ilinin Vadaras Kasabası'nda 1918 yılında doğmuş; ilk, orta öğrenimini Tancâ'da ve Câmî'ul-Karaviyyîn'de bitirmiş, sonra Tetuan'daki el-Ma'hadu'd-Dini'de öğretim görevine atanmış, 1939'da Mısır'a gelerek Fuâdu Evvel Üniversitesi'nin Edebiyat Fakültesi bölümünden 1943'de, gene aynı Fakülte'deki Pedagoji Enstitüsünden 1945'de mezun olmuştur. Bundan sonra Mısır'da serbest olarak araştırmalarını sürdürmekte bulunan M. Tancı, 1953'de Türkiye'de davet edilip 1962'ye dek Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde İslâm Felsefesi ve İslâm Mezhepleri kürsüsü Profesörlüğünde bulunmuştur.

1962-1965 yılları arasında Rebat Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Arap Dili ve Edebiyatı, el-Karaviyyîn Üniversitesinde de İslâm Felsefesi ve İslâm Mezhepleri okutmuştur. Bu görevler yanında İslâm Vekâletine bağlı Telif, Tercüme ve Neşriyat İşleri Genel Müdürlüğü'nde bulunmuştur.

1965'de tekrar Türkiye'ye davet edilip bu tarihten beri İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsünde Kelâm dersleri ile İslâm Mezhepleri ve Tarihi dersleri, ayrıca İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Arap Dili ve Edebiyatı okutmaktadır.

Prof. M. Tancı, 1970 yılından beri yeniden Fakültemize alınıp halen İslâm Mezhepleri Tarihi kürsüsünü yöneterek, derslerini okutmakta, ayrıca İslâm Hukuku kürsüsünü de yönetmektedir.

Prof. M. Tancı bir yandan Arapça önemli yazma metinlerin edisyon kritiğini yapıp yayınlarken öte yandan makaleler ve eleştirmeler yazmıştır. Bu bakımdan onun bilimsel çalışmalarını iki grupta sıralamak gerekmektedir:

A. Önemli Arapça Metinlerin Edisyon Kritikleri:

1. M. Tancı'nin ilk yayınladığı Arapça metin, ünlü tarihçi, sosyolog ve tarih felsefecisi İbn Haldûn'un *et-Ta'rif bi-İbn Haldûn ve Rihletuhu Garben ve Şarkan* adlı eseridir. 459 sayfa tutan eser, 1951 yılında Mısır'da basılmıştır. İlk bölümü, kitabın nüshaları, değeri ve eleştirmesi hakkındadır. M. Tancı, İbn Haldûn'un İstanbul Ayasofya Kitaplığındaki güvenilir nüshasını esas alıp öteki nüshalarla karşılaştırmalar yapmış, nüsha ayrıntılarını ilmî titizlikle belirtmiştir ki, böylece *Mukaddime* adlı eseri ile her aydının kendisini tanıdığı İbn Haldûn'un, Endülüs, Mağrib, Arap yarımadası, Suriye'de ki seyahat ve faaliyetlerini kapsayan bir başka eserini daha bilim aleminin istifadesine sunmuş bulunmaktadır.
2. M. Tancı'nin ikinci edisyon kritiği genç Mısır'da 1953 yılında yayınlanmış olan, *Cezvet'ul-Muktebes fi-Târihi Ehli'l-Endelus'* dür. Endülüs düşünürlerinden Hadis, Fıkıh ve edebiyat alanlarında ün yapmış 957 kişinin hayatları ve eserleri hakkında bilgi veren eserin yazarı, Muhammed Humeydi'dir. M. 1095'de

ölen Humeydî, mezhepler tarihi yazarı ünlü İbn Hazm'ın bir yetiştirmesidir. 452sayfa olan bu kitap, Tancî tarafından yazılan bir önsöz, eserin metni üzerindeki tenkitleri, kitabın sonuna konmuş kişi adları, unvanları, yer ve şehir adları, kitap adları gibi faydalı indeksleri kapsamaktadır.

3. *Şifa üs-Sail li-Tehzib il Mesail*: Bu çok önemli ve değerli eserin yazarı da 1331 de doğup 1405'de ölen ünlü İbn-i Haldûn'dur. İbn-i Haldûn, kendi eserleri hakkında bilgi verirken, *Şifa üs-Sail*'den bahsetmediğinden onun böyle bir eseri olduğu bilinmiyordu. 14. yy'ın ikinci yarısında Endülüs mutasavvıfları arasında çıkan tartışmalara değinen tasavvuf ve fıkıh kitapları, İbn-i Haldûn'un böyle bir eser yazdığından bahsettiler. Böylece varlığından haber alınan bu eserin iki yazma nüshası bulundu. Muhammed Tancî, bu iki nüshayı karşılaştırıp yüz sayfayı aşan Arapça, sekiz sayfalık da Türkçe notlar, açıklama ve önsöz ile birlikte 1958 yılında Ankara üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Profesör bulunduğu sırada Fakülte yayını olarak ortaya koymuştur.

Eser, 14. yy sonlarında Endülüs mutasavvıfları arasında "Tasavvuf ehlinin ulaşmayı amaç edindikleri irfana, yani Tanrı feyzinden gelen işrakî ve ilhamî marifete kitap ve mutalaa yolu ile ulaşılabilir mi? Veya bu suretle tasavvufa sülûk mümkün müdür? Yoksa tasavvuf salıklarına doğan fikir ve ilhamları aydınlatmasına zaruret var mıdır?" Yolunda ortaya çıkan tartışmalara dairdir. Bu tartışmalar hakkında o zaman Mağrib'in iki ünlü bilgininin verdiği cevaplar, Ebu'l Abbas Ahmet el-Venşerisi'nin "*el-Mi'yar'ül-Mu'rib an Fetevat İfrikkiye ve'l-Endülüs ve'l-Mağrib*" adlı kitabında zamanımıza kadar gelmiştir. İbn-i Haldûn, u risaleyi görmüş kendisinden bu konuya dair kendisinden bu konuya dair her hangi bir istekte bulunulmadığı halde, yukarıda bahsi geçen konuya ait olmak üzere "*Şifa üs-Sail*" adlı bu eseri yazmıştır. O, eserini hazırlarken Kuşeyri'nin risalesinden, Gazzalî'nin *İhya'sından*, İbn el-Hatib'in *Ravzat'üt-Ta'rif* inden ve Said'ül-Ferganî'nin *Muntehe'l-Medarik*'inden faydalanmış ve bu eserini yazarken fetva veren bir fakih gibi hareket etmiştir. Muhammed Tancî, Malikî mezhebinden olan İbn Haldûn'un, hiçbir mezhebe bağlı olmayan tasavvuf konularını incelerken, tarafsız kalarak tasavvufun bu bağımsızlığından faydalandığından, nitekim

kendisinden önce Gazalî'nin de, Şafîî olduğu halde tasavvufa dair yazdığı risalelerde mezhebî kayıtlardan sıyrılarak daha serbest bir şekilde araştırmalarda bulunduğu işaret etmiştir.

Muhammed Tancî'nin yayınladığı bu metin, İbn-i Haldûn'un bir çok yönlerini aydınlatmanın yanı sıra, İslâm tasavvufunun ve onun türlü akımlarının o çağlarda eşine az rastlanan güzel bir özetini vermektedir. Bundan dolayı eser, genellikle İslâm tasavvufunu ve özellikle Endülüs ve Mağrib tasavvuf akımlarını inceleyenler için gayet değerli ve önemli bir belgedir.

4. *Tahdid Nihayet el-Emakin li Tashih Mesafet al-Mesakin*: Bu eser 1048 yılında ölen ünlü Türk bilgin ve matematikçi Ebu Reyhan Muhammed el-Birûnî'nindir. 294 sayfa tutan eserin, Birûnî'nin ölümünden 26 yıl önce yazılmış çok önemli bir nüshası, İstanbul'da Fatih kitaplığında. Muhammed Tancî, bu kitaba da geniş açıklama ve içindekiler bildirisi ve gerekli indeksler eklemiş bulunmaktadır. Eser, doğu ülkelerinin meşhur şehirleri arasındaki uzaklıkları, enlem ve boylam derecelerini göstermekte, türlü şehirleri arasındaki rasatları ve rasat yöntemlerini açıklamaktadır ki; bu hususlar geometrik şekillerle canlandırılmış bulundurulmaktadır. Bu bakımdan eser, bilim tarihi açısından çok değerli ve önemlidir. Bu eserin baskı masrafları Rizeli bir zengin, Yakup Kazdal tarafından karşılandığına eserde işaret edilmektedir.
5. *Ahlâk el-Vezireyn*: Ebu Hayyan et-Tevhidi'nin 682 sayfa tutan eserlerini 1965'de Şam'daki Arap İlim Akademisi "*Mecma' il-İlmî el-Arabî*" tarafından bastırılmıştır. Eserin yazması, İstanbul'daki Esat Efendi kitaplığında. İki vezirin ahlâkı veya Vezir Sahip İbn-i Abbad ve İbn el-Amîd'in ayıpları konusunun ve bu arada ahlâkî, tasavvufî birçok önemli konuların işlenmekte olduğu bu esere, Muhammed Tancî tarafından eserin nüshaları, mahiyeti, değeri gibi hususlara ait geniş bir açıklama ile gerekli dizinler eklenmiştir.
6. *Tertip el-Medarik*: Bu eser, 1149 yılında ölen Septeli (Endülüs) Kadı İyâz'ındır. Muhammed Tancî, Kadı İyâz'ın hayatı, eserleri, önemi eserin yazma nüshaları, muhteviyatı hakkında çok geniş bir inceleme ve eleştirme yazısı eklemiştir. Eserin birinci

kısmını teşkil eden elimizdeki kitap, büyük boy 216 sayfadır. Kadı İyaz bu eserinde Malikî mezhebinin kurucusu olup, 795 yılında ölen Malik b. Enes'in soyu, hayatı, eseri, önemi, eserleri bilhassa önemli bir hadis kitabı olan *Muvatta* üzerinde önemle durmuştur. Eserde Malikî mezhebinde olan 1600'e yakın ünlü kişinin künyeleri yer almaktadır. Bu kitap 1965'de Rebat'ta basılmıştır.

7. *Erbaûne Hadisen*: Toplayan, Ebu Muhammed Abdül'azim el-Münzirî (ö. 1258), şerhen Ebu Zeyd Abdurrahman el-Cezairî (ö.1470)'dir. İslâm bilginleri arasında kırk hadis toplamak yaygın bir gelenek halindedir. Elimizdeki kitabın konusu da kapsamı, toplayıcısı ve açıklayıcısı üzerinde ve kırk hadisler ve bunların toplum yaşantısındaki etkileri üzerinde güzel bir eleştirme eklenmiştir. 96 sayfa tutan metin Rebat'ta Fas Devlet Bakanlığı tarafından 1962'de yayınlanmıştır.
8. *el-İlam bi Hududu Kavaid'il-İslâm*: Bu eser de yukarıda ki yazarın yani Kadı İyaz'ındır. Fas Umum Vakıflar Bakanlığınca bastırılan eser 83 sayfadır. İslâm'ın beş şartı ve bunların farz ve sünnetlerinden bahseden esere Muhammed Tancî, eserin kendisi kadar açıklama ve eleştirme yazısı eklemiştir.
9. *Kitab el-Mekâsere inde'l-Müzâkere*: Yazarı Cafer b. Muhammed et-Tayalisi'dir. Bu metin İstanbul Edebiyat Şarkiyat Enstitüsü'nün çıkardığı (Şarkiyat Mecmuası c.I'in eki olarak 1956'da yayınlanmıştır. 94 sayfa tutan kitabın dayandırıldığı yazmalar İstanbul'daki Fatih Kitaplığı'nda ve İspanya'da ki Esküryal Kitaplığı'nda bulunmaktadır. Eserin yanlışlarla dolu dikkatsizce yapılmış bir yayımı R. Gayer tarafından 1927'de yapılmıştır. Arap şairlerinden ve onların şiirlerinden övünme yoluyla bahseden bu eser Arap Edebiyatı ile uğraşanlar için çok önemlidir. M. Tancî, öteki metin yayımlamalarında olduğu gibi bu esere de açıklama ve dizinler eklemiştir.
10. *Matla'ul-İtikad fi-Marifet'il-Mebdei ve'l-Mead*: Meşhur şair Fuzulî'nin bu ünlü Arapça eserini M. Tancî, önsöz ve notlarla yayına hazırlamış, bu kitap 1962 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi tarafından yayınlanmıştır.

11. *Muhtasar el-Ayn*: M. 989'da ölen Ebu Bekr ez-Zübeydî'nin Arap diline ait olan bu eserini M. Tancî, Allal el-Fasî ile birlikte edisyon kritiği yapıp , 1963 yılında yayınlamıştır.

B. Makale ve Eleştirileri

Önemli bilimsel ve tarihî kaynak olan belgelerin yayınlanması oryantalistlerce çok önem verilen bir konudur. Metin yayınlanmasına ancak o konulara çok hakim ve sağlam bibliyografik bilgi sahibi kimseler cesaret edebilirler. Bu itibarla M. Tancî'nin 11 eser yayınlamış olması zaten onun bu alanlardaki bilimsel yeteneğini fazlasıyla gösterir. O, bu metin yayınlamaları yanında Türkiye'de, Fas'ta, Mısır'da ve Lübnan'da çıkan birçok ilmî dergide bir hayli makale ve eleştiri de yayınlamıştır. Bunların ayrı ayrı analizlerini yapmak, önemlerini belirtmek çok uzun sürecektir. Bu nedenle biz bu yazılardan kısaca bahsedeceğiz:

1. "Ebu Mansur el-Maturîdî": Ankara Üniversitesi Dergisi, 1955, 1-2, Muhammed Tancî bu yazısında İslâm Ehl-i Sünnet kelmacılarından en büyüklerinden biri olan, Ebu Mansur el-Maturîdî'nin kişiliğini ve onun çevresini, etkisini belirtmeye çalışmış, bunu yazısına eklediği sağlam metinlerle belgelendirmiştir.
2. "Şehristani'nin *Milel ve Nihal*'i": AÜİFD, 1956, 1-4. İslâm Mezhepleri Tarihi yazarlarının en eskisi ve önemlisi olan Şehristani'nin şimdiye kadar elde bulunan Arapça nüshasının yanlış ve eksiklerle dolu olduğunu söyleyen ve doğru bir metin tesisi üzerinde yıllarca çalışan M. Tancî, bu yazısında genel olarak Mezhepler Tarihinde ve Şehristani'nin bu alandaki yerinden söz ettikten sonra, onun eserinin üzerinde çalıştığı yazma nüshaları hakkında bilgi vermiş, önemli bölümlerine ait Arapça belgeler eklemiştir.
3. "Kitabu'l-İbane an-Mezheb-i Ehl'il-Adl": AÜİFD, 1955, 3-4. Bu bir kitap tahlil ve eleştirmesidir. 1952 yılında Nəcəf'te çıkan eserin eleştirilmesidir.
4. Muhammed b. Ulma Mala: (Rivista de las Escuelas de Estudios Arabes de Madrid Granada) 1954 voluma XIX, Fas,

2. 1953'de Mısır'da kendisinin yayınladığı el-Humeydî'nin "Cezve't el-Muktebis" adlı eseri'nin 39. sayfasının 16. no-sunda zikredilen şair Muhammed b. İbrahim b. Süleyman adının, *Bibliotheca Arabico-Hispana*'da yanlış olarak Bi-Bene Ulma Malo olarak yazıldığını, bunun Muhammed b. Ulma Mala olması gerektiğini söylemiş, bu kişi üzerinde bilgi ve kendisinden söz eden eserleri ve bunlardaki çe-lişmeleri tesbit ve izah etmiştir.
5. "et-Taraik ve'l-Elhan el-Musikiye fi'l-Mağrib ve'l-Endülüs": 1968 Mecellet el-Ebhas, Beyrut, M. Tancî. Bu makalesin-de Afrika, Mağrip ve Endülüste musiki ve türkü konusu üstünde durmuş, türlü besteci, güfteci ve bunların yaz-dıkları ya da söyledikleri metinlerden birçok örnekler vermiştir.
6. "Gazzalî'ye göre Kur'an'ın Tefsiri": AÜİFD, 1957, 1-4. M. Tancî, bu makalesinde Gazzalî'nin Kur'an tefsiri üzerin-deki fikir ve düşüncelerini türlü eserlerine dayanarak be-lerlemiştir, bu hususta öteki İslâm bilginlerinin görüşlerini de belirterek, bu konulara dair Arapça metin örnekleri ver-miştir. M. Tancî, daha sonra bu konu üzerine tekrar eği-lip, onu genişletmiş ve Fas'ın Rebat şehrinde çıkan *el-Beyyine* adlı derginin iki sayısında yayınlamıştır. (1952, s. 5 ve 7)
7. "Şehristanî": İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1968, c.11 s. 393-396. İstanbul Ansiklopedisinde yayınlanan maddeler-in ilmiği herkesçe bilindiğinden bu hususta fazla bir şey söylemeyi gereksiz bulduk.
8. "Introduction to Work of İbn-i Haldûn": Prof. Tancî bu tebliği, 1951 yılında İstanbul'da toplanan Oryantalistler kongresinde sunulmuştur. Daha önce ve sonra da eserleri üzerinde çalıştığı İbn-i Haldûn'un *Mukaddime* adıyla ün salmış eserinin önemli yönlerini belirtmiştir.
9. Prof. Tancî'nin, bunlar dışında, hazırladığı birkaç metin neşri türlü dergilerde yazdığı makalelerinden başka bir-çok yayına hazırladığı eseri vardır.

SONUÇ

İlahiyat, filoloji, tarih ve edebiyat alanlarında iyi bir öğrenim yaparak sağlam bir kültüre sahip bulunan, bu alanlarda ve İslâmî düşünce tarihi konularında önemli kaynak niteliğindeki metinler ve makaleler yayınlayan Prof. Muhammed Tancî, bu faaliyetleri yanında 1953 yılından bu güne 17 yılı Türkiye’de olmak üzere 29 yıldan fazla bir süre öğretim görevlerinde bulunmuştur. Türkiye’de bulunduğu sürece Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Felsefesi, İslâm Dini ve Mezhepleri Tarihi ve İslâm Hukuku kürsüleri Profesörlüklerinde, İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Kelâm dersi, İslâm Mezhepleri ve Tarihi dersleri hocalıklarında, ayrıca İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Profesörlüğünde bulunmuştur.

Komisyonumuz Prof. M. Tancî’nin başarılı yayım faaliyet ve öğretim üyeliği hayatını göz önüne alarak kendisinin, İslâm Dini ve Mezhepleri Tarihi Kürsüsüne aslı maaşlı Profesör olarak atanmasına oy birliği ile teklif ederiz.

Saygılarımızla.

20/03/1973

Komisyon Başkanı

Prof. Dr.
Neşet Çağatay
(İmza)

Raportör

Prof. Dr.
Hüseyin Yurdaydın
(İmza)

Üye

Prof. Dr.
Sevim Tekeli
(İmza)

Üye

Prof. Dr.
İbrahim Ağâh Çubukçu
(İmza)

Üye

Prof. Dr.
Necati Öner
(İmza)